

SEXYZ

priređila: Tea Nikolić

SEKSUALNOST: UNIVERZALNO LJUDSKO PRAVO

HUAN HOSE BORAS VALS
i MARIJA PERES KONČILO

S engleskog prevela Slavica Miletić

Godine 1995, kada je WAS (Svetsko udruženje za seksologiju) zatražio da organizujemo 13. Svetski kongres seksologije za 1997, počeli smo da razmišljamo o temi Kongresa. Trebalo je da ona bude odraz nekog aktuelnog aspekta svetske seksologije. Nismo mogli da umaknemo neprekidnom uticaju novosti o ratnim sukobima na Balkanu. Kao Evropljani, bili smo pod snažnim utiskom tih bolnih događaja. Kao seksolozi, bili smo posebno osetljivi na jednu od ratnih strahota koja se i ovog puta ispoljila u ljudskoj istoriji, a to je upotreba seksualnog nasilja kao oružja u ratu.

Silovanje i seksualni napadi na žene i decu ponavljali su se u srcu Evrope, na samo dva sata leta od Valensije. Shvatili smo da je prava tema Kongresa "Seksualnost i ljudska prava".

Zahvalni smo što danas možemo da se obratimo mirnodopskoj jugoslovenskoj populaciji i da u časopisu *Reč* objavimo stavove o seksualnosti kao univerzalnog ljudskog prava. Za nas je to neka vrsta istorijske restitucije.

Od 25. do 29. juna 1997. godine, uz učešće delegata iz šezdeset zemalja, u Valensiji (Španija) održan je 13. Svetski kongres seksologije čija je tema bila "Seksualnost i ljudska prava". Kongres je usvojio *Deklaraciju o seksualnim pravima*. *Deklaracija* je objavljena u nekoliko publikacija za naučna i društvena pitanja u svetu, na nekoliko jezika. Ona je postala osnova za *Deklaraciju o seksualnim pravima* koju je usvojila Generalna skupština Svetskog udruženja za seksologiju na 14. Svetskom kongresu seksologije (Hongkong, 1999). *Deklaracija o seksualnim pravima* jedan je od najvažnijih elemenata novog dokumenta o seksualnom zdravlju koji su zajednički sačinili brojni eksperti i PAHO (Pan American Health Organization) (La Antigua, Gvatemala, maj 2000).

Desetog decembra 1998. godine proslavili smo pedesetu godišnjicu *Univerzalne deklaracije o ljudskim pra-*

vima. Nažalost, ona je izneverila naša nadanja da će postati zreo i čvrst entitet. Ljudska prava su krhka. U nekim zemljama ljudska prava opstaju, a u nekim drugim nisu ni ugledala svetlo dana.

Svetsko udruženje za seksologiju želelo je da obogati *Deklaraciju o ljudskim pravima* tako što će joj dodati neka specifična seksualna prava. Dokumentima na kojima se temelji naša *Deklaracija* zajedničko je specifično priznanje seksualnih prava kao ljudskih prava i kao neotuđivih i nespornih univerzalnih ljudskih prava.

U središtu seksualnih prava stoji definicija seksualnog zdravlja koju je formulisala Svetska zdravstvena organizacija 1975. godine: "Seksualno zdravlje pripada sklopu somatskih, emocionalnih, intelektualnih i socijalnih elemenata seksualnog bića koji nesumnjivo obogaćuju i jačaju ličnost, komunikaciju i ljubav... Ovaj pojam seksualnog zdravlja pretpostavlja usvajanje pozitivnog odnosa prema ljudskoj seksualnosti; pomoć u tom području ne bi smela da se ograniči na savete i zdravstvene mere vezane za reprodukciju i bolesti koje se prenose polnim putem, već bi morala da teži osposobljavanju pojedinca za intenzivno uživanje u životu i međuljudskim odnosima..." (OMS, 1975). To je shvatanje seksualnosti kao suštinske ljudske sposobnosti koja se izražava tokom celog života; ono podrazumeva uvažavanje raznih oblika seksualnog ponašanja, osim onih gde ne postoji saglasnost učesnika i koji su nametnuti fizičkom, moralnom ili psihološkom prinudom.

Možda će neko pomisliti da je nama koji živimo u udobnosti Evropske unije, gde sve izgleda kao blagostanje i sloboda, ta tema daleka, da više ne pripada našoj svakodnevnici. Ali, mi ne možemo da je zaboravimo: naši dnevni listovi puni su tih problema. Vesti o ženama koje su izložene rodnom nasilju i predrasudama u pogledu seksualne orijentacije mnogo su češće nego što bi se moglo pomisliti. S druge strane, pravo na informisanje i seksualno obrazovanje još nije izvojevano i ni danas ne postoji u Evropi.

U drugim zemljama članicama Svetskog udruženja za seksologiju, npr. u Kini, ljudska prava su nepoznata i čak i njihovo pominjanje može biti strogo kažnjeno. Jedan od prioriteta WAS-a jeste da unapređuje i brani seksualna prava širom sveta, pre svega u onim zemljama u kojima su ugrožena.

Razvoj ravnopravnosti podrazumeva da je svaka osoba sposobna da kontroliše svoj seksualni život. Seksualna prava su osnova tog razvoja, i njihovo zanemarivanje stvara probleme koje međunarodna zajednica smatra urgentnim: nasilje, seksualno zlostavljanje, silovanje žena i dece, sida, tinejdžerska trudnoća, oboljevanje majki, napuštanje dece, sakcaćenje ženskih genitalija, demografski rast, povreda ljudskih prava i ljudskog dostojanstva kao prava na bezbednost, slobodu i integritet.

Pored toga, međunarodna zajednica smatra da je nasilje nad ženama kršenje ljudskih prava jer ženama onemogućuje da ostvare svoju fundamentalnu slobodu i manifestuje nejednakost moći muškaraca i žena, čime ono podržava androcentrični model.

Nedostatak brige o seksualnim pravima žena posledica je rodne diskriminacije, a ona je, sa svoje strane, proizvod društvenih pravila po kojima je žena podređena muškarcu i zavisna od njega kako u javnom, tako i u privatnom životu. Takvo stanje lišava i muškarca nekih važnih aspekata kakvi su lični odnosi, porodični život i podizanje dece.

Diskriminacija žena počinje u prvim fazama života i s njom se treba suočiti već na samom početku.

Seksualno zdravlje podrazumeva lično blagostanje i kvalitetnije odnose među seksualnim partnerima; zato se zdravstvene usluge u tom domenu ne mogu ograničiti na reproduktivne aspekte i bolesti koje se prenose polnim putem. Seksualno zdravlje je opšte stanje fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti. Zadovoljavajući seksualni život oslobođen rizika znači, između ostalog, da pojedinac može slobodno da odluči o tome da li će imati dece, i kada i koliko će ih imati. Svaki muškarac i svaka žena imaju pravo da budu informisani o bezbednim metodama kontrole rađanja, kao i pravo da im sredstva kontrole rađanja budu lako dostupna.

Gotovo polovinu svetskog stanovništva čine mladi do 20 godina, a stariji deo te populacije najviše je izložen seksualnim zdravstvenim problemima. Podaci pokazuju da više od petnaest miliona žena između 15 i 19 godina rađa svake godine, a pet miliona abortira; da 5% adolescenata pati od bolesti koje se prenose polnim putem (najviši postotak je zabeležen među mladima od 15 do 24 godine; 50% novih HIV infekcija u nekoliko razvojnih zemalja pripada toj starosnoj grupi).

Svake godine pojavi se 300 miliona novih slučajeva polno prenosivih bolesti. Neophodan je univerzalni pristup jeftinijoj prevenciji, obezbeđivanje odgovarajućih fondova za multisektorne programe, propagiranje tehnika bezbednog seksa i uklanjanje predrasuda o zaraženima. Čak i kad bi se sve to ostvarilo, svaka zdravstvena stanica morala bi imati službu informisanja o HIV-u i bolestima koje se prenose polnim putem, kao i sredstva i lekove za njihovu prevenciju i lečenje.

Svake godine više od milion žena umire od uzroka koji su povezani s trudnoćom. Mnoge od njih umiru od posledica abortusa u lošim uslovima (a obavi se 20 miliona takvih abortusa godišnje). Loši zdravstveni uslovi često su odgovorni za neplodnost žene. Abortusi koji se obavljaju u takvim uslovima ozbiljno ugrožavaju njeno zdravlje. Zato među prioritetne zadatke spada prevencija neželjene trudnoće, koja podrazumeva lakši pristup informacijama i službama planiranja porodice, kao i omogućavanje abortusa u bezbednim uslovima.

Smatramo da treba insistirati i na pravu slobodnog odlučivanja o rađanju, a protiv mera kakve su prinudna sterilizacija, prisilni abortus i kontracepcija. Tu uvršćujemo i pravo da se izabere materinstvo, odnosno očinstvo.

Svake godine dva miliona devojaka podvrgava se sakaćenju genitalija. Veruje se da je preko 140 miliona žena podvrgnuto tom mračnom postupku. A upravo su deca i devojke iz te populacije najizloženiji seksualnom nasilju, zlostavljanju i eksploataciji.

Da zaključimo: “Neophodno je promeniti postojeću socijalnu paradigmu polova i zakoračiti ka novoj generaciji žena i muškaraca koji se zajednički bore za novi i humaniji svetski poredak” (šefovi država na Svetskom samitu o socijalnom razvoju, 1995).

Nažalost, deklaracije o principima ne razvijaju se onako kako bismo želeli i često nemaju nikakav uticaj u praksi. Zato će Svetsko udruženje za seksologiju nastaviti da se zalaže za seksualna prava širom sveta.

SEKSUALNOST I LJUDSKA PRAVA

DEKLARACIJA O SEKSUALNIM PRAVIMA

Valensija, Španija, 29. jun 1997.

Mi, učesnici XIII Svetskog kongresa o seksologiji, seksualnim pravima i ljudskim pravima tvrdimo da je:

Seksualnost promenljiva i dinamična dimenzija ljudskosti koja nastaje uzajamnom interakcijom između pojedinaca i društvenih struktura. Prisutna tokom celog života, ona usklađuje identitet i stvara i/ili jača lične odnose među ljudima.

Seksualno zadovoljstvo, uključujući i autoerotiku, izvor je fizičkog, psihičkog, intelektualnog i duhovnog blagostanja. Ono je povezano sa doživljavanjem seksualnosti koja je oslobođena od konflikta i strepnje, i stoga omogućuje socijalni i lični razvoj.

Zato apelujemo na društvo da stvori uslove za zadovoljavanje potreba punog razvoja pojedinca i da poštuje sledeća seksualna prava, koja čine neotuđiv i nezamenljiv deo ljudskog stanja:

PRAVO NA SLOBODU. Ono isključuje sve oblike seksualne prinude, eksploatacije i zloupotrebe u svakom životnom dobu i u svakoj situaciji. Borba protiv nasilja je društveni prioritet.

PRAVO NA TELESNU AUTONOMIJU, INTEGRITET I BEZBEDNOST. Ovo pravo podrazumeva kontrolu nad sopstvenim telom i uživanje u njemu, čime se isključuju mučenje, sakaćenje i sve vrste nasilja.

PRAVO NA SEKSUALNU RAVNOPRAVNOST. Ovo pravo se odnosi na slobodu od svih oblika diskriminacije i na poštovanje seksualne raznovrsnosti, bez obzira na pol, rod, starost, rasu, društvenu klasu, religijsko uverenje i seksualnu orijentaciju.

PRAVO NA SEKSUALNO ZDRAVLJE. Ovo pravo podrazumeva dostupnost dovoljnih sredstava za istraživanje i neophodnog znanja za njegovo obavljanje. Moraju se ulagati veća sredstva u istraživanje, dijagnozu i lečenje HIV/side i STD-a.

PRAVO NA ŠIROKO, OBJEKTIVNO I ČINJENIČNO INFORMISANJE O LJUDSKOJ SEKSUALNOSTI. Ovo pravo omogućuje pojedincu da donosi odluke o sopstvenom seksualnom životu.

PRAVO NA OBUHVATNO SEKSUALNO OBRAZOVANJE. Ovo pravo važi tokom celog života. U proces seksualnog obrazovanja moraju biti uključene sve socijalne institucije.

PRAVO SLOBODNOG UDRUŽIVANJA. Ovo pravo omogućuje ljudima da slobodno žive zajedno bez obzira na to da li su u braku ili nisu, da se razvode i da uspostavljaju druge vrste seksualnog partnerstva.

PRAVO SLOBODNOG I ODGOVORNOG ODLUČIVANJA O REPRODUKCIJI. Ono obuhvata odlučivanje o broju dece i vremenskom razmaku između njih, kao i pristup sredstvima za kontrolu rađanja. Sva deca treba da budu željena i voljena.

PRAVO NA PRIVATNOST. Ovo pravo odnosi se na autonomno odlučivanje o seksualnom životu u kontekstu lične i društvene etike. Racionalno i zadovoljavajuće seksualno iskustvo je neophodan element ljudskog razvoja.

LJUDSKA SEKSUALNOST JE IZVOR NAJDUBLJE VEZE MEĐU LJUDSKIM BIĆIMA. ONA JE NEOPHODAN SASTOJAK BLAGOSTANJA POJEDINCA, PARA, PORODICE I DRUŠTVA. ZATO SE SVIM SREDSTVIMA TREBA ZALAGATI ZA POŠTOVANJE SEKSUALNIH PRAVA.

SEKSUALNO ZDRAVLJE JE OSNOVNO I SUŠTINSKO LJUDSKO PRAVO.

SVETSKO UDRUŽENJE ZA SEKSOLOGIJU

DEKLARACIJA O SEKSUALNIM PRAVIMA

Seksualnost je integralni deo ličnosti svakog ljudskog bića. Njen pun razvoj zavisi od zadovoljenja osnovnih ljudskih potreba kakve su želja za dodirom, intimnošću, emocionalnim izražavanjem, zadovoljstvom, nežnošću i ljubavlju.

Seksualnost se konstruiše kroz interakciju između pojedinca i društvenih struktura. Pun razvoj seksualnosti ima suštinski značaj za individualno, interpersonalno i socijalno blagostanje.

Seksualna prava su univerzalna ljudska prava zasnovana na inherentnoj slobodi, dostojanstvu i jednakosti svih ljudskih bića. Pošto je zdravlje fundamentalno ljudsko pravo, i seksualno zdravlje mora biti osnovno ljudsko pravo. Da bi se obezbedio razvoj zdrave seksualnosti ljudskih bića i društava, sva društva moraju da priznaju, promovišu, poštuju i svim sredstvima brane sledeća seksualna prava jer je seksualno zdravlje rezultat sredine koja se tako ponaša.

1. PRAVO NA SEKSUALNU SLOBODU. Seksualna sloboda obuhvata mogućnost pojedinca da potpuno izrazi svoj seksualni potencijal.

2. PRAVO NA SEKSUALNU AUTONOMIJU, SEKSUALNI INTEGRITET I BEZBEDNOST SEKSUALNOG TELA. Ovo pravo podrazumeva sposobnost pojedinca da donosi autonomne odluke o sopstvenom seksualnom životu u kontekstu lične i društvene etike. Ono podrazumeva i kontrolu nad sopstvenim telom i raspolaganje sopstvenim telom slobodnim od mučenja, sakaćenja i svih vrsta nasilja.

3. **PRAVO NA SEKSUALNU PRIVATNOST.** To znači pravo na individualne odluke i ponašanja povezana sa intimnošću sve dok oni ne remete seksualna prava drugih.

4. **PRAVO NA SEKSUALNU RAVNOPRAVNOST.** Ono se odnosi na slobodu od svih oblika diskriminacije po bilo kojoj osnovi – pola, roda, seksualne orijentacije, starosti, rase, društvene klase, religije, i fizičke i emocionalne onesposobljenosti.

5. **PRAVO NA SEKSUALNO ZADOVOLJSTVO.** Seksualno zadovoljstvo, uključujući i autoerotizam, izvor je fizičkog, psihičkog, intelektualnog i duhovnog blagostanja.

6. **PRAVO NA EMOCIONALNO SEKSUALNO IZRAŽAVANJE.** Seksualno izražavanje je nešto više od erotskog zadovoljstva ili seksualnog čina. Pojedinci imaju pravo da izražavaju svoju seksualnost kroz komunikaciju, dodir, emocionalni izraz i ljubav.

123

7. **PRAVO NA SLOBODNO SEKSUALNO UDRUŽIVANJE.** To znači da pojedinac može da se oženi ili ne oženi, da se razvede i da uspostavi druge vrste odgovornog seksualnog partnerstva.

8. **PRAVO DA SE SLOBODNO I ODGOVORNO DONOSE ODLUKE O REPRODUKCIJI.** Ono obuhvata pravo pojedinca da slobodno odlučuje o tome da li će imati dece, kao i da odlučuje o broju dece i vremenskom razmaku između njih, i pravo na pristup sredstvima za kontrolu rađanja.

9. **PRAVO NA SEKSUALNO INFORMISANJE ZASNOVANO NA NAUČNOM ISTRAŽIVANJU.** Ovo pravo podrazumeva da do seksualnih informacija treba da se dolazi kroz proces neometanog, a ipak naučno etičkog istraživanja, i da one treba da se šire na odgovarajuće načine na svim socijalnim nivoima.

10. **PRAVO NA OBUHVATNO SEKSUALNO OBRAZOVANJE.** To je proces koji traje celog života i koji bi trebalo da angažuje sve socijalne institucije.

II. **PRAVO NA BRIGU O SEKSUALNOM ZDRAVLJU.** Briga o seksualnom zdravlju trebalo bi da bude dostupna kako na nivou prevencije, tako i na nivou lečenja svih seksualnih problema, nevolja i poremećaja.

Seksualna prava su fundamentalna i univerzalna ljudska prava.

Deklaracija 13. Svetskog kongresa seksologije, 1997, Valensija koju je revidirala i potvrdila Generalna skupština Svetskog udruženja za seksologiju 26. avgusta 1999. godine, u toku 14. Svetskog kongresa seksologije u Hongkongu (Narodna Republika Kina).

Huan Hose Boras Vals sa Katedre Komisije za seksualna prava Svetskog udruženja za seksologiju direktor je Instituta za seksologiju, psihologiju i medicinu, Valensija, Španija

Marija Peres Končilo direktorka je Instituta za seksologiju, psihologiju i medicinu, Valensija, Španija

124